

Παιδί και τηλεόραση: Πότε και ποιες τηλεοπτικές εκπομπές παρακολουθούν τα ελληνόπουλα 11-12 ετών και πώς τις αξιοποιούν στο σπίτι και στο σχολείο

I. N. Κανάκης*

Περίληψη

Η έρευνα επιχειρεί να διαπιστώσει τη συμπεριφορά 528 παιδιών μιας μεγαλούπολης (του Πειραιά), μιας επαρχιακής πόλης (του Ρεθύμνου) και μικρών αγροτικών χωριών (του νομού Ρεθύμνου) κατά την επιλογή, την παρακολούθηση και την αξιοποίηση τηλεοπτικών εκπομπών στο σπίτι και στο σχολείο. Ειδικότερα η έρευνα δείχνει μέσα από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων τις διαφοροποιήσεις της συμπεριφοράς των παιδιών σε σχέση με το φύλο τους, τον τόπο της διαμονής τους, το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας τους και προτείνει τρόπους για τη συχνότερη και την αποτελεσματικότερη ένταξη της τηλεόρασης και του μαγνητοσκοπίου στη διδασκαλία και τη μάθηση.

1. Εισαγωγή

Η τηλεόραση είναι το μέσο μαζικής επικοινωνίας που επηρεάζει καθοριστικά την προσωπική αλλά και την οικογενειακή μας ζωή. Το επίτευγμα αυτό της σύγχρονης ηλεκτρονικής έχει κερδίσει τη θέση του σε κάθε σπίτι. Η τηλεοπτική συσκευή αποτελεί

* Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

απαραίτητο συμπλήρωμα της επίπλωσης των σημερινών σπιτιών. Όλα τα ελληνικά σπίτια διαθέτουν μια τουλάχιστον τηλεόραση, ενώ πολλά απ' αυτά έχουν περισσότερες από μια σε διαφορετικά δωμάτια.

Η κινούμενη εικόνα, ο ήχος, το χρώμα και η δράση διεγείρουν την όραση και την ακοή και καθιστούν την τηλεόραση ακαταμάχητο μέσο, συχνά μάλιστα, το κύριο μέσο ενημέρωσης, ψυχαγωγίας και επιμόρφωσης.

Η παραστατικότητα και η γοητεία της φωτεινής εικόνας σε συνδυασμό με τις εντυπωσιακές τεχνικές δυνατότητες όπως ζωντανές μεταδόσεις, κοντινά και μακρινά πλάνα, μίξη εικόνας, χωρισμός της οθόνης σε ανάλογα τμήματα, αργή κίνηση κ.λπ. προκαλούν την περιέργεια και το ενδιαφέρον, εξάπτουν τη φαντασία των τηλεθεατών και τους καθηλώνουν συχνά πολλές ώρες μπροστά στην τηλεόραση. Οι εκπληκτικές αυτές δυνατότητες της τηλεόρασης προκάλεσαν κατά καιρούς έντονες συζητήσεις και κριτικές για τις επιδράσεις της στα παιδιά και τους νέους. Το θέμα "παιδί και τηλεόραση" συζητήθηκε έντονα από κοινωνιολόγους, ψυχολόγους, γιατρούς, παιδαγωγούς, δασκάλους και γονείς. Η πολύωρη παθητική παρακολούθηση εκπομπών από παιδιά καθισμένα μπροστά στην τηλεόραση, χωρίς ενεργητική συμμετοχή, θεωρήθηκε ότι ευνοεί την άκριτη αποδοχή των οπτικοακουστικών μηνυμάτων και αφαιρεί από τα παιδιά τον απαραίτητο χρόνο για να παίξουν ή να δραστηριοποιηθούν ποικιλότροπα και να ασκήσουν τις διανοητικές τους ικανότητες και τις σωματικές τους δυνάμεις. Η χαμηλή επίδοση των αδύνατων μαθητών οφειλόταν, κατά τη γνώμη των επικριτών, στις πολλές ώρες που έβλεπαν τηλεόραση. Ακόμη και η παιδική επιθετικότητα αποδόθηκε από πολλούς στην παρακολούθηση βίαιων τηλεοπτικών σκηνών (πρβλ. Βολτής Α. 1977, Βουϊδάσκης Β. 1992, Κασσωτάκης Μ. 1978).

Όμως, παρά την έντονη αυτή κριτική, δειλά στην αρχή αλλά όλο και περισσότερο στη συνέχεια κέρδιζε έδαφος η ιδέα, ότι δεν ήταν δυνατόν να αγνοείται μια πραγματικότητα και ακόμη ότι επιβαλλόταν η αναζήτηση τρόπων για την αξιοποίηση της τηλεόρασης για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Η εκπαιδευτική τηλεόραση αναπτύχθηκε, τελικά, ως τηλεόραση "ανοικτού" ή "κλειστού κυκλώματος". Οι εκπαιδευτικές εκπομπές μεταφέρουν στην αίθουσα της διδασκαλίας πλήθος εμπειρίες απ' όλες τις περιοχές του φυσικού περιβάλλοντος και της ανθρώπινης δράσης. Προβάλλουν αντικείμενα, διαδικασίες και επίκαιρα γεγονότα, που θα παρέμεναν απρόσιτα ή δυσπρόσιτα με άλλα μέσα, με αποτέλεσμα δίκαια να

χαρακτηριστεί η τηλεόραση "ανοικτό παράθυρο στον κόσμο" (Heinrichs H. 1972, σελ. 213).

Η κατάλληλη αξιοποίηση μιας εκπαιδευτικής τηλεοπτικής εκπομπής, την ώρα που μεταδίδεται ή αργότερα με τη μαγνητοσκοπημένη προβολή της και τη χρήση του ανάλογου υλικού υποστήριξης, δίνει τη δυνατότητα στο δάσκαλο να συμπληρώσει ή να εμπλουτίσει τη διδασκαλία του σε πολλά μαθήματα, να αποφασίσει την ευκαιριακή παρακολούθηση και συζήτηση επίκαιρων θεμάτων ή να επιδιώξει την ολοκληρωμένη τηλεοπτική παρουσίαση ενός θέματος στους μαθητές του (πρβλ. Κανάκης Ι. Ν. 1989, σελ. 102-103).

Στη χώρα μας η εκπαιδευτική τηλεόραση άρχισε πειραματικά τη λειτουργία της το 1977 και από καθαρά σχολική που ήταν μέχρι το 1980, προσπάθησε να γίνει εκπαιδευτική με την ευρύτερη έννοια, προσφέροντας εκτός από τα σχολικά και ποικίλα επιμορφωτικά προγράμματα (πρβλ. Ελευθεριάδης Π./Μαντουβάλου Σ. 1985, σελ. 13). Μέχρι το χρόνο, που έγινε η έρευνα αυτή, τα ελληνικά τηλεοπτικά εκπαιδευτικά προγράμματα εκτέμπονταν από την κρατική τηλεόραση καθημερινά από τις 11 π.μ. μέχρι τις 12 μ. και από τις 5:30 μ.μ. μέχρι τις 6:30 μ.μ., εκτός από το πρωί της Τετάρτης, το απόγευμα του Σαββάτου και την Κυριακή. Η "Διεύθυνση Εκπαιδευτικής Ραδιοτηλεόρασης του ΥΠΕΠΘ" εξέδιδε από τον Ο.Ε.Δ.Β. τετραμηνιαίο ενημερωτικό πρόγραμμα με τίτλο: "Εκπαιδευτική Τηλεόραση" και το απέστειλε στα σχολεία "ΔΩΡΕΑΝ". Στο πρόγραμμα αναφέρονταν η ώρα, ο τίτλος και η διάρκεια της εκπομπής. Για μερικές εκπομπές υπήρχε και μια κατατοπιστική περίληψη του περιεχομένου τους. Το παιδικό πρόγραμμα των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών την ίδια εποχή περιοριζόταν σε προβολές ταινιών κινουμένων σχεδίων και σε τηλεπαιχνίδια με δώρα.

Οι τηλεοπτικές εμπειρίες των δυόμισι περίπου τελευταίων δεκαετιών θα δικαιολογούσαν να μιλούμε και στη χώρα μας για μια "τηλεοπτική γενιά". Οι έρευνες, που έχουν γίνει με θέμα: "Τηλεόραση και παιδί", ασχολούνται με το χρόνο της παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών από παιδιά διαφόρων ηλικιών, με το είδος και το περιεχόμενο των εκπομπών που παρακολουθούν, με τις επιδράσεις που ασκεί η τηλεόραση στις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών της οικογένειας (πρβλ. Βουϊδάσκη Β. 1992, σελ. 260-291).

Ζητήματα, όπως η αξιοποίηση τηλεοπτικών εκπαιδευτικών ή άλλων εκπομπών στα σχολεία, ο τρόπος και τα κριτήρια, με βάση

τα οποία επιλέγουν τα παιδιά ποιες εκπομπές θα δουν στην τηλεόραση, αν παρακολουθούν μόνα τους ή μαζί με άλλους τις εκπομπές ή αν συζητούν και με ποιους τις εκπομπές αυτές παραμένουν αδιερεύνητα, μολοντί είναι σημαντικότερα. Γιατί η τηλεοπτική αγωγή των παιδιών με σκοπό να γίνουν σταδιακά ενεργητικοί τηλεθεατές και κριτικοί τηλεακροατές των οπτικοακουστικών μηνυμάτων, με τα οποία τα βομβαρδίζουν τα ιδιωτικά και τα κρατικά κανάλια όλο το εικοσιτετράωρο, χρειάζεται τη σκόπιμη καθοδήγηση και τις συστηματικές παιδαγωγικές παρεμβάσεις της οικογένειας και του σχολείου.

2. Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστώσει τη συμπεριφορά παιδιών μιας μεγαλούπολης, μιας επαρχιακής πόλης και μικρών αγροτικών χωριών κατά την επιλογή, την παρακολούθηση και την αξιοποίηση τηλεοπτικών εκπομπών στο σπίτι και το σχολείο.

Ειδικότερα, η έρευνα επιδιώκει να εξετάσει πόσο χρόνο και με ποιους μαζί παρακολουθούν τα Ελληνόπουλα 11-12 ετών τηλεόραση, για ποιους λόγους βλέπουν τηλεοπτικές εκπομπές, ποιες εκπομπές προτιμούν και με ποια κριτήρια τις επιλέγουν, πώς αντιμετωπίζονται από τους γονείς τους όταν θέλουν να δουν τηλεόραση ή να παρακολουθήσουν διαφορετική εκπομπή από εκείνη των γονιών ή των αδελφιών τους, με ποιους συζητούν τις εκπομπές που βλέπουν, σε ποιο βαθμό και με ποιο τρόπο αξιοποιούν τις εκπαιδευτικές τηλεοπτικές ή άλλες εκπομπές οι γονείς στο σπίτι ή οι δάσκαλοι στο σχολείο και ποιες τηλεοπτικές εκπομπές θα ήθελαν τα παιδιά να προβάλλονται στην τηλεόραση.

Η έρευνα επιχειρεί ακόμη να δείξει μέσα από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων αν τα αποτελέσματα διαφοροποιούνται σε σχέση προς το φύλο των παιδιών, τον τόπο της διαμονής τους, το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας τους.

Η δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνας αποβλέπει να ενημέρωσει και να προβληματίσει όλους τους ενδιαφερόμενους για το συγκεκριμένο θέμα, ενώ η παρουσίαση των αποτελεσμάτων σε δασκάλους – σύμφωνα με την παράκληση εκείνων που συμμετείχαν στην έρευνα με τα παιδιά των τάξεών τους – θα τους βοηθήσει να σκεφτούν τρόπους για τη συχνότερη και την α-

ποτελεσματικότερη ένταξη της τηλεόρασης και του μαγνητοσκοπίου στη διδασκαλία και τη μάθηση.

3. Μεθοδολογία της έρευνας

3.1. Δείγμα

Η έρευνα έγινε σε –τυχαία επιλεγμένα– σχολεία της περιοχής του Πειραιά και σε πολυθέσια και oligothésia σχολεία του Ρεθύμνου. Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν από μαθητές Ε' και Στ' τάξης των δημοτικών σχολείων. Η σύνθεση του δείγματος των 528 μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας Ι:

Δείγμα μαθητών Ε' και Στ' τάξης δημοτικών σχολείων
κατά τόπο διαμονής σε σχέση προς το φύλο τους,
τη μόρφωση του πατέρα και τη μόρφωση της μητέρας τους

ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	ΦΥΛΟ		ΜΟΡΦΩΣΗ ΠΑΤΕΡΑ				ΜΟΡΦΩΣΗ ΜΗΤΕΡΑΣ			
	Αγ.	Κορ.	Δημ.	Γυμν.	Λυκ.	Ανωτ.	Δημ.	Γυμν.	Λυκ.	Ανωτ.
Πειραιάς	93	87	29	43	41	66	34	46	60	40
Ρέθυμνο	92	86	55	57	28	36	48	55	48	29
Χωριό	88	75	91	33	22	8	92	30	25	7
ΣΥΝΟΛΟ	273	248	175	133	91	110	174	131	133	76
Δεν απαντ.	-	7	-	-	-	19	-	-	-	14
ΓΕΝ. ΣΥΝ.	-	528	-	-	-	528	-	-	-	528

Από τον πίνακα προκύπτει ότι 521 μαθητές δήλωσαν το φύλο τους: 273 αγόρια (52,40% του συνόλου) και 248 κορίτσια (47,60% του συνόλου). Η μόρφωση του πατέρα και της μητέρας των μαθητών παρουσιάζουν στο συνολικό δείγμα τις ίδιες περίπου συχνότητες στις δύο πρώτες κατηγορίες, αφού 175 πατέρες (34,38% του συνόλου) και 174 μητέρες (33,85% του συνόλου) είναι απόφοιτοι δημοτικού σχολείου και 133 πατέρες (26,13% του συνόλου) και 131 μητέρες (25,49% του συνόλου) είναι απόφοιτοι γυμνασίου. Αντίθετα, στις δύο ανώτερες κατηγορίες 91 πατέρες (17,89% του συνόλου) και 133 μητέρες (25,87% του συνόλου) εί-

ναι απόφοιτοι λυκείου και 110 πατέρες (21,61% του συνόλου) και 76 μητέρες (14,78% του συνόλου) είναι πτυχιούχοι ανώτερης ή ανώτατης σχολής. Οι μητέρες, απόφοιτοι λυκείου είναι δηλαδή περισσότερες από τους πατέρες, ενώ οι πατέρες πτυχιούχοι ανώτερων ή ανώτατων σχολών είναι περισσότεροι από τις μητέρες. Αξιοπρόσεκτο, αλλά κάτι οπωσδήποτε αναμενόμενο, είναι ακόμη ότι οι περισσότεροι από τους γονείς των παιδιών, που διαμένουν σε χωριό, έχουν τελειώσει δημοτικό ή γυμνάσιο. Μόνο 8 πατέρες (1,57% του συνόλου) και 7 μητέρες (1,36% του συνόλου) των μαθητών αυτών έχουν πτυχίο ανώτερης ή ανώτατης σχολής. Οι αντίστοιχες συχνότητες για τους μαθητές του Ρεθύμνου και του Πειραιά δείχνουν μια διαφορετική εικόνα. Οι γονείς, που έχουν αποφοιτήσει από δημοτικό ή γυμνάσιο, είναι σχετικά λιγότεροι, ενώ οι απόφοιτοι ανώτερων και ανώτατων σχολών παρουσιάζονται αυξημένοι. Συγκεκριμένα, 36 πατέρες (7,07% του συνόλου) και 29 μητέρες (5,64% του συνόλου) των μαθητών του Ρεθύμνου και 66 πατέρες (12,97% του συνόλου) και 40 μητέρες (7,78% του συνόλου) των μαθητών του Πειραιά είναι απόφοιτοι ανώτερων και ανώτατων σχολών.

3.2. Διαδικασία, όργανα και χρόνος συλλογής των δεδομένων

Η έρευνα έγινε την άνοιξη του 1993. Ως όργανο συλλογής των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν έντυπα ερωτηματολόγια με ανοιχτές ερωτήσεις και ερωτήσεις με προδιατυπωμένες εναλλακτικές απαντήσεις. Οι 25 συνολικά ερωτήσεις του ερωτηματολογίου αναφέρονταν στα γενικά χαρακτηριστικά του δείγματος, τις ώρες της καθημερινής τηλεθέασης από τους μαθητές, τον τρόπο επιλογής των τηλεοπτικών εκπομπών, το περιεχόμενο των πιο αγαπημένων στους μαθητές εκπομπών, την αξιοποίηση της τηλεόρασης στο σπίτι και το σχολείο και τις προτάσεις των μαθητών για τη βελτίωση των προβαλλόμενων τηλεοπτικών εκπομπών.

Στην αρχή του ερωτηματολογίου υπήρχε ένα σύντομο σημείωμα προς τους αποδέκτες μαθητές, το οποίο τους ενημέρωνε για το σκοπό της έρευνας, τους τόνιζε ότι τα ερωτηματολόγια ήταν ανώνυμα και δεν είχαν καμιά σχέση με αξιολόγηση και βαθμολογία και τους προέτρεπε να απαντήσουν με ειλικρίνεια στις ερωτήσεις. Τα έντυπα ερωτηματολόγια επιδόθηκαν στους μαθητές των σχολείων του Πειραιά από τον ίδιο τον ερευνητή, στους μαθητές των πολυθέσιων σχολείων της πόλης του Ρεθύμνου από μεταπτυ-

χιακούς φοιτητές και στους μαθητές των ολιγοθέσιων σχολείων από σχολικούς συμβούλους. Οι διευθυντές των σχολείων και οι δάσκαλοι των τάξεων ενημερώνονταν για το σκοπό της έρευνας, πριν από την επίδοση των ερωτηματολογίων στους μαθητές. Όλοι, δάσκαλοι και μαθητές, ανταποκρίθηκαν πρόθυμα στην έρευνα, διατυπώνοντας μάλιστα την παράκληση να ενημερωθούν για τα αποτελέσματα μετά από την ολοκλήρωση της έρευνας.

3.3. Στατιστική ανάλυση των δεδομένων

Τα δεδομένα της έρευνας αναλύθηκαν με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS/PC+. Εκτός από τον πίνακα των γενικών απόλυτων και σχετικών συχνοτήτων, αξιολογήθηκε και η στατιστική σημαντικότητα των διαφορών των ποσοστών σε σχέση προς το φύλο των μαθητών, τον τόπο της διαμονής τους, τη μόρφωση του πατέρα και τη μόρφωση της μητέρας τους για τις περιπτώσεις δύο ή περισσότερων ανεξαρτήτων δειγμάτων με το κριτήριο χ^2 (πρβλ. Clauss G./Ebner H., 1979, σελ. 249 κ.ε., σελ. 289 κ.ε., Heller K./Rosemann B., 1981, σελ. 148 κ.ε., σελ. 212 κ.ε., Παπαναστασίου Κ., 1977, σελ. 174 κ.ε., Παρασκευόπουλος Ι. Ν., 1990, Β', σελ. 246 κ.ε., σελ. 296 κ.ε., Ρετινιώτης Στ., 1992, Schub W. u.a., 1991, Wittenberg R./Crammer H., 1992).

3.4. Τα γενικά αποτελέσματα της έρευνας

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι όλοι οι μαθητές της Ε' και Στ' τάξης των δημοτικών σχολείων μπορούν να βλέπουν τηλεόραση στο σπίτι τους, αφού το 83,3% του συνόλου έχουν έγχρωμη τηλεόραση, το 9,6% έχουν ασπρόμαυρη, το 7,1% διαθέτουν δύο τηλεοράσεις: Μια έγχρωμη και μια ασπρόμαυρη. Μόνο το 0,4% από τους μαθητές δεν έχουν τηλεόραση, αλλά ακόμη και αυτοί παρακολουθούν τις αγαπημένες τους τηλεοπτικές εκπομπές μαζί με φίλους ή γνωστούς τους, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις τους.

3.4.1. Χρόνος τηλεοπτικής παρακολούθησης των μαθητών

Ο μέσος χρόνος της καθημερινής τηλεοπτικής παρακολούθησης των μαθητών διαφοροποιείται, ανάλογα με τις ημέρες και τις ώρες της ημέρας. Η κατανομή των μαθητών με βάση τις ώρες που βλέπουν τηλεόραση τις καθημερινές, τα Σαββατοκύριακα και τις ημέρες των διακοπών τους, φαίνεται στον επόμενο πίνακα:

Πίνακας II:
 Ώρες τηλεοπτικής παρακολούθησης των μαθητών,
 ανάλογα με τις ημέρες

Ώρες τηλεοπτικής παρακολούθησης	Τις καθημερινές %	Τα Σαββατοκύριακα %	Στις διακοπές %
Μέχρι 2:30' ώρες	57,9	18,3	16,0
Από 2:31'-5:00' ώρες	30,0	51,7	33,7
Πάνω από 5:01' ώρες	5,3	27,0	40,8
Δε βλέπω τηλεόραση	6,7	3,0	9,5

Τα δεδομένα δείχνουν ότι οι μαθητές παρακολουθούν πάρα πολλές τηλεοπτικές εκπομπές, αφού ακόμη και τις καθημερινές το 57,9% απ' αυτούς βλέπει μέχρι 2:30' ώρες τηλεόραση, το 30% από 2:31' μέχρι 5:00' ώρες, το 5,3% πάνω από 5:01' ώρες. Μόνο το 6,7% δε βλέπει τηλεόραση. Σημαντικό είναι ότι οι ώρες αυτές αυξάνουν σταθερά μαζί με τον ελεύθερο χρόνο που έχουν στη διάθεσή τους οι μαθητές. Έτσι, ενώ τις καθημερινές μόλις το 5,3% από τους μαθητές βλέπει τηλεόραση πάνω από 5 ώρες, τα Σαββατοκύριακα το αντίστοιχο ποσοστό ανεβαίνει στο 27%, για να φθάσει τις ημέρες των διακοπών στο 40,8%. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία οι ώρες που παρακολουθούν οι μαθητές τηλεόραση αυξάνουν τα Σαββατοκύριακα και κατά τη διάρκεια των διακοπών (πρβλ. Βολπής Αν., 1977, σελ. 70, Τσαρδάκης Δ., 1983, σελ. 86 κ.ε., Ναυρίδης Κλ. κ.α., 1988, σελ. 309, Σκρουμπή Α. 1991, σελ. 22 κ.ε.).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι ώρες της ημέρας, κατά τις οποίες οι μαθητές συνηθίζουν να παρακολουθούν τηλεοπτικές εκπομπές. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το 75,7% από τους μαθητές είναι βραδινοί τηλεθεατές, το 56,3% απογευματινοί και το 19,1% πρωινοί. Από όσους βλέπουν τηλεόραση το βράδυ, το 53,3% παρακολουθεί εκπομπές μέχρι τις 9 μ.μ., το 36,2% μέχρι τις 11 μ.μ., ενώ το 10,5% παρακολουθεί νυχτερινές εκπομπές και μετά τις 11 μ.μ.

3.4.2. Λόγοι παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών από τους μαθητές και τρόποι της επιλογής τους

Οι περισσότεροι μαθητές φαίνεται πως επιλέγουν συνειδητά ποιες εκπομπές θα παρακολουθήσουν στην τηλεόραση. Σε ποσο-

στό 78,6% βλέπουν όσες εκπομπές τους ενδιαφέρουν προσωπικά, σε ποσοστό 61,2% οι μαθητές βλέπουν στην τηλεόραση ό,τι θέλουν μόνοι τους, ενώ σε ποσοστό 56,4% διαβάζουν το πρόγραμμα της τηλεόρασης, πριν αποφασίσουν τι θα δουν, και σε ποσοστό 6,5% ό,τι τους αρέσει ή τους ψυχαγωγεί. Υπάρχουν όμως και σημαντικά ποσοστά μαθητών, που αναγκάζονται να βλέπουν τις εκπομπές που θέλουν άλλοι: Το 32% βλέπουν ό,τι θέλουν οι γονείς τους, το 10,7% ό,τι θέλουν τα αδέρφια τους. Ένα 2,2% βλέπει ό,τι τύχει. Μόνο στο 10,3% οι οικογένειες των μαθητών συζητούν και αποφασίζουν να δουν ό,τι θέλουν όλοι. Έτσι εξηγείται, γιατί το 33,6% από τους μαθητές δηλώνει ότι τσακώνονται με τα αδέρφια τους και τους γονείς τους, όταν θέλουν να δουν διαφορετικά προγράμματα. Οι μισοί περίπου μαθητές δηλώνουν ότι ανοίγουν την τηλεόραση και ψάχνουν τα κανάλια, για να αποφασίσουν τι θα δουν (ποσοστό 49,3%) και άλλοι ότι βλέπουν τηλεόραση, γιατί δεν ξέρουν τι να κάνουν (ποσοστό 21,6%). Τέλος, το 68,5% από τους μαθητές βλέπουν τηλεόραση μαζί με τους γονείς τους, το 54,2% με τα αδέρφια τους, το 38,8% μόνοι τους, το 11,5% με τους φίλους τους και το 12,9% με άλλους.

Παρ' όλα αυτά φαίνεται ότι οι γονείς εξακολουθούν να ρυθμίζουν σε μεγάλο βαθμό την τηλεοπτική συμπεριφορά των παιδιών τους. Όπως δηλώνουν οι μαθητές, οι γονείς τους δεν τους αφήνουν να βλέπουν τηλεόραση, όταν έχουν διάβασμα (ποσοστό 85,5%), όταν οι εκπομπές είναι ακατάλληλες (ποσοστό 62,3%), όταν είναι πολύ αργά (ποσοστό 55,4%) ή όταν είναι άρρωστοι (ποσοστό 7,6%), ενώ σε μερικούς μαθητές οι γονείς απαγορεύουν να παρακολουθήσουν τηλεόραση, για να τους τιμωρήσουν (ποσοστό 6,5%). Σύμφωνα και με τα αποτελέσματα παλαιότερων ερευνών πολλοί γονείς χρησιμοποιούσαν την απαγόρευση ή την παρακολούθηση τηλεοπτικών εκπομπών ως μέσο τιμωρίας ή επιβράβευσης των παιδιών τους, ενώ η απαγόρευση της παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών οδηγούσε σε συγκρούσεις ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά (πρβλ. Τσαρδάκης Δ., 1983, σελ. 88, Ναυρίδης Κλ. κ.α., 1988, σελ. 313-314).

3.4.3. Τηλεοπτικές προτιμήσεις των μαθητών

Οι εκπομπές, τις οποίες προτιμούν να παρακολουθούν οι μαθητές της Ε' και Στ' τάξης δημοτικών σχολείων, ταξινομημένες σε κατηγορίες σύμφωνα με το περιεχόμενό τους και τη σειρά προτίμησης, είναι οι ακόλουθες: Τηλεπαιχνίδια με δώρα (54,4%), κινούμενα σχέδια, μαριονέτες, κούκλες (51%), καουμποϊκά, αστυνομικά,

πολεμικά (49%), παλιές ελληνικές ταινίες (45,2%), ταξίδια και εξερευνηήσεις (38,7%), εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές (38,4%), ελληνικές και ξένες σειρές (36,3%), ενημερωτικές εκπομπές, ειδήσεις (31,7%), αθλητικές εκπομπές (31,5%), διαφημίσεις (17%).

Όπως φαίνεται, πρώτα σε θεαματικότητα μεταξύ των μαθητών έρχονται τα τηλεπαιχνίδια με δώρα και τα κινούμενα σχέδια, οι μαριονέτες και οι κούκλες και τελευταίες οι διαφημίσεις. Και από τις απαντήσεις των μαθητών σε άλλη ερώτηση προκύπτει ότι οι δέκα πιο αγαπημένες εκπομπές των μαθητών κατά σειρά συχνότητας είναι: Οι Απαράδεκτοι, ελληνική κωμική σειρά, (34,8%), Το μεγάλο παζάρι, τηλεπαιχνίδι με δώρα, (21,4%), Οι κόντρες, τηλεπαιχνίδι με δώρα, (16%), Χάϊ Ροκ, ελληνική κωμική σειρά, (14,6%), Ραντεβού στα τυφλά, ελληνική σειρά, (13,8%), Χρυσή κάρτα, τηλεπαιχνίδι με δώρα, (13,4%), Τα επτά κακά της μοίρας μου, ελληνική κωμική σειρά, (12,4%), Οι μικρομεσαίοι, ελληνική κοινωνική σειρά, (11,7%), Σίμπσονς, ξένη κοινωνική σειρά, (11,7%), Στον ψυχίατρο, ελληνική κωμική σειρά, (10,5%).

Επιβεβαιώνεται, δηλαδή, ακόμη μια φορά, ότι οι μαθητές προτιμούν τις ελληνικές κωμικές σειρές και τα τηλεπαιχνίδια με δώρα. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές παρακολουθούν διασκεδαστικά κινούμενα σχέδια: Τάινι Τάουν, Παπιοπεριπέτειες, Τομ και Τζέρι, Σκούμπι Ντου, κ.ά. και περιπετειώδη: Χελωνοιτζάκια, Τζι Άι Τζο, Τρανσφόρμερς, Κάπτεν Πλάνετ κ.ά., γιατί –όπως δηλώνουν– “είναι ωραία, έχουν πλάκα και τους ξεκουράζουν”. Στις καουμπόϊκες, αστυνομικές και πολεμικές ταινίες, που βλέπουν οι μαθητές, περιλαμβάνονται και οι: “Σβαρτσενέγκερ, Τζέϊμς Μποντ, Ρόκι, Ράμπο, Ανατομία ενός εγκλήματος, Καουμπόϊ, Ιντιάνα Τζόουνς, Ιππότης της ασφάλτου κ.α.”.

3.4.4. Σχολείο και τηλεόραση

Η αξιοποίηση των τηλεοπτικών εκπομπών στο σχολείο από τους δασκάλους και τους μαθητές δεν παρουσιάζεται ιδιαίτερα ενθαρρυντική. Το 55% από τους μαθητές δηλώνει ότι οι δάσκαλοι τους συστήνουν ποιες τηλεοπτικές εκπομπές αξίζει να δουν και μετά τις συζητούν μαζί τους. Μόνο όμως το 20,3% από τους μαθητές αναφέρει ότι ο δάσκαλός τους προβάλλει στο σχολείο μαγνητοσκοπημένες ταινίες, τις οποίες συζητούν μετά την προβολή και το 20,1% από τους μαθητές ότι παρακολουθούν στο σχολείο εκπομπές της εκπαιδευτικής τηλεόρασης. Ό,τι βλέπουν στην τηλεόραση οι μαθητές, προτιμούν να το συζητούν με τους φίλους

τους σε ποσοστό 59,8%, με τους δικούς τους σε ποσοστό 32,7%, με το δάσκαλό τους σε ποσοστό μόνο 13,8%, ενώ το 14,7% από τους μαθητές δε συζητούν όσα βλέπουν.

3.4.5. Τηλεοπτικές επιθυμίες των μαθητών

Οι μισοί περίπου μαθητές θεωρούν τις τηλεοπτικές εκπομπές, που τους προσφέρονται, ικανοποιητικές, αφού το 52,5% από αυτούς κρίνουν ότι τα τηλεοπτικά προγράμματα είναι καλά, ενώ οι υπόλοιποι 47,5% θέλουν να προβάλλονται εκπομπές διαφορετικές απ' αυτές που υπάρχουν.

Ακόμη, όμως, και οι μαθητές, που θέλουν να αλλάξει το τηλεοπτικό πρόγραμμα, δεν προτείνουν ουσιαστικές βελτιώσεις. Οι προτάσεις τους εξαντλούνται σε αύξηση ορισμένων κατηγοριών εκπομπών, τις οποίες μάλιστα δεν κρίνουν απαραίτητο να είναι καλύτερης ποιότητας από τις σημερινές. Μόνο το 19,8% από τους μαθητές απαιτεί εκπομπές καλύτερες από τις σημερινές.

Οι περισσότεροι μαθητές ζητούν: Περιπετειώδεις εκπομπές σε ποσοστό 91,5%, πολεμικές σε ποσοστό 39,2%, εκπαιδευτικές και διδακτικές σε ποσοστό 33,2%, ψυχαγωγικές και κωμικές σε ποσοστό 25,4% και παιδικές σε ποσοστό 16,4%.

3.5. Τα αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση προς το φύλο των μαθητών

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας έδειξε ότι αρκετές από τις απαντήσεις των μαθητών διαφοροποιούνται σε σχέση προς το φύλο τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τα περισσότερα κορίτσια βλέπουν τα Σαββατοκύριακα μέχρι και 5 ώρες τηλεόραση (αγόρια 24,6%, κορίτσια 27,2%), ενώ τα αγόρια είναι περισσότερα, όταν ο χρόνος της τηλεθέασης είναι πάνω από 5 ώρες (αγόρια 17,1%, κορίτσια 10,1%, $\chi^2=9,30$). Αγόρια και κορίτσια διαφέρουν σημαντικά ως προς την ώρα παρακολούθησης των βραδινών τηλεοπτικών εκπομπών. Μέχρι τις 9 μ.μ. βλέπουν τηλεόραση περισσότερα κορίτσια παρά αγόρια (αγόρια 25%, κορίτσια 28,6%), αντίθετα μέχρι και μετά τις 11 μ.μ. τα αγόρια ξεπερνούν τα κορίτσια (μέχρι τις 11 μ.μ.: αγόρια 21,7%, κορίτσια 14,5% και μετά τις 11 μ.μ.: αγόρια 6%, κορίτσια 4,3%, $\chi^2=17,54$, $\chi^2=8,77$, $df=2$, $p=0,05$).

Αυτό, ίσως, έχει σχέση και με τους λόγους της παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών και τους τρόπους επιλογής τους από τους μαθητές. Οι γονείς, φαίνεται, να αντιμετωπίζουν αυστηρότε-

ρα τα κορίτσια παρά τα αγόρια, αφού τους απαγορεύουν να βλέπουν τηλεόραση, όταν ζητούν να παρακολουθήσουν τηλεοπτικές εκπομπές αργά το βράδυ (αγόρια 24,6%, κορίτσια 31,2%, $\chi^2=17,54$, $df=1$, $p=0,001$), ιδιαίτερα μάλιστα, όταν κρίνουν ότι οι εκπομπές είναι ακατάλληλες για παιδιά (αγόρια 27,7%, κορίτσια 35%, $\chi^2=21,18$, $df=1$, $p=0,001$). Αλλά και περισσότερα αγόρια παρά κορίτσια παρακολουθούν τηλεόραση, γιατί δεν ξέρουν τι να κάνουν (αγόρια 13%, κορίτσια 8,6%, $\chi^2=3,90$, $df=1$, $p=0,05$) και τσακώνονται συχνότερα με τα αδελφιά τους ή με τους γονείς τους, όταν θέλουν να δουν διαφορετικά προγράμματα (αγόρια 20%, κορίτσια 13,5%, $\chi^2=4,92$, $df=1$, $p=0,05$).

Πολλές από τις τηλεοπτικές προτιμήσεις των αγοριών διαφέρουν σημαντικά από εκείνες των κοριτσιών. Τα αγόρια προτιμούν να παρακολουθούν ταινίες και εκπομπές με συνεχή δράση και συχνές σκηνές βίας, όπως καουμποϊκές, αστυνομικές, πολεμικές ταινίες (αγόρια 34,7%, κορίτσια 14,3%, $\chi^2=67,95$, $df=1$, $p=0,001$), και αθλητικές εκπομπές (αγόρια 25,7%, κορίτσια 6,4%, $\chi^2=72,54$, $df=1$, $p=0,001$), σε αντίθεση με τα κορίτσια που παρακολουθούν περισσότερο ευχάριστα ελληνικές και ξένες κοινωνικές σειρές (αγόρια 14,3%, κορίτσια 31,2%, $\chi^2=17,54$, $df=1$, $p=0,001$), μουσικές εκπομπές (αγόρια 6,7%, κορίτσια 16,8%, $\chi^2=35,98$, $df=1$, $p=0,001$), τα τηλεπαιχνίδια με δώρα (αγόρια 25,8%, κορίτσια 28,5%, $\chi^2=17,54$, $df=1$, $p=0,05$), τα κινούμενα σχέδια, τις μαριονέτες και τις κούκλες (αγόρια 24,1%, κορίτσια 27,4%, $\chi^2=6,89$, $df=1$, $p=0,01$), τις παλιές ελληνικές ταινίες (αγόρια 18,9%, κορίτσια 26,4%, $\chi^2=19,74$, $df=1$, $p=0,001$), τις εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές (αγόρια 17,1%, κορίτσια 21,6%, $\chi^2=8,69$, $df=1$, $p=0,01$).

Οι ίδιες περίπου διαφορές στις προτιμήσεις αγοριών και κοριτσιών εκδηλώνονται και στις πιο αγαπημένες σε συχνότητα εκπομπές, τις οποίες και κατονομάζουν, όπως: Οι Απαράδεκτοι (αγόρια 14,7%, κορίτσια 20,2%, $\chi^2=10,25$, $df=1$, $p=0,01$), οι αθλητικές εκπομπές (αγόρια 11,5%, κορίτσια 1,4%, $\chi^2=42,77$, $df=1$, $p=0,001$), οι Μικρομεσαίοι (αγόρια 4,3%, κορίτσια 7,2%, $\chi^2=5,67$, $df=1$, $p=0,05$), η Τζίνη και το Τζίνι (αγόρια 3,5%, κορίτσια 7%, $\chi^2=8,30$, $df=1$, $p=0,01$), η Λάμψη (αγόρια 3,3%, κορίτσια 6,5%, $\chi^2=7,08$, $df=1$, $p=0,01$), Τόλμη και διπλωματία (αγόρια 3,1%, κορίτσια 10%, $\chi^2=24,18$, $df=1$, $p=0,001$).

Τα αποτελέσματα αυτά ενισχύουν τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία τα αγόρια προτιμούσαν τηλεοπτικά έργα με σκηνές βίας και επιθετικότητας ή με κυρίαρχα το πο-

λεμικό στοιχείο, τη δύναμη, την αγριότητα και το μυστήριο, σε αντίθεση με τα κορίτσια που παρακολουθούσαν εκπομπές με ομαλή και ήσυχη εξέλιξη (πρβλ. Βολπής Α., 1977, σελ. 76, Τσαρδάκης Δ., 1983, Δουλκέρη Τ., 1980, σελ. 97).

Οι τρόποι αξιοποίησης των τηλεοπτικών εκπομπών στο σπίτι και το σχολείο δε διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Τα κορίτσια όμως συζητούν με τους δικούς τους συχνότερα από τα αγόρια όσα βλέπουν στην τηλεόραση (αγόρια 13,9%, κορίτσια 18,9%, $\chi^2=9,79$, $df=1$, $p=0,01$).

Αλλά και οι διαφοροποιήσεις των τηλεοπτικών επιθυμιών αγοριών και κοριτσιών συμφωνούν ουσιαστικά με τις διαφορετικές τηλεοπτικές προτιμήσεις τους. Τα αγόρια θα ήθελαν να εκπέμπονται από τα τηλεοπτικά κανάλια ακόμη περισσότερες πολεμικές ταινίες (αγόρια 28,3%, κορίτσια 10,4%, $\chi^2=30,81$, $df=1$, $p=0,001$), αλλά και εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές (αγόρια 11,7%, κορίτσια 21,7%, $\chi^2=10,33$, $df=1$, $p=0,01$).

3.6. Τα αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση προς τον τόπο διαμονής των μαθητών

Πολλά από τα αποτελέσματα της έρευνας διαφοροποιούνται και σε σχέση προς τον τόπο διαμονής των μαθητών. Περισσότεροι μαθητές του Πειραιά και του Ρεθύμνου παρά μαθητές των χωριών βλέπουν τηλεόραση το πρωί (μαθητές Πειραιά 8,3%, μαθητές Ρεθύμνου 7,9%, μαθητές των χωριών 2,9%, $\chi^2=14,51$, $df=2$, $p=0,001$), ενώ το βράδυ προηγούνται οι μαθητές του Ρεθύμνου και ακολουθούν οι μαθητές του Πειραιά, με τελευταίους τους μαθητές των χωριών (μαθητές Πειραιά 24,9%, μαθητές Ρεθύμνου 28,9%, μαθητές των χωριών 22%, $\chi^2=8,81$, $df=2$, $p=0,05$). Ως προς τις ώρες της τηλεθέασης οι περισσότεροι μαθητές των χωριών και του Ρεθύμνου βλέπουν τηλεόραση μέχρι τις 9 μ.μ. (μαθητές Πειραιά 13,6%, μαθητές Ρεθύμνου 19,2%, μαθητές των χωριών 20,5%), σε αντίθεση με τους μαθητές του Πειραιά, που προτιμούν να παρακολουθούν εκπομπές μεταξύ 9 μ.μ. και 11 μ.μ. (μαθητές Πειραιά 16,7%, μαθητές Ρεθύμνου 11,5%, μαθητές των χωριών 8%) και μετά τις 11 μ.μ. (μαθητές Πειραιά 4,2%, μαθητές Ρεθύμνου 4,2%, μαθητές των χωριών 2,1%, $\chi^2=27,27$, $df=4$, $p=0,001$). Τα δεδομένα εξηγούνται, ίσως, από το εναλλασσόμενο ωράριο λειτουργίας των σχολείων στον Πειραιά και τους διαφορετικούς ρυθμούς της ζωής στις πόλεις σε σύγκριση με τα χωριά.

Και οι λόγοι της παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών από τους μαθητές καθώς και ο τρόπος της επιλογής τους διαφέρουν, ανάλογα με τον τόπο της διαμονής τους. Όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από τον τόπο της διαμονής τους βλέπουν κατά σειρά συχνότητας τηλεόραση με τους γονείς τους (μαθητές Πειραιά 22,1%, μαθητές Ρεθύμνου 26,1%, μαθητές των χωριών 20%, $\chi^2=6,72$, $df=2$, $p=0,05$), τα αδέλφια τους (μαθητές Πειραιά 14,2%, μαθητές Ρεθύμνου 22,9%, μαθητές των χωριών 17,1%, $\chi^2=21,23$, $df=2$, $p=0,001$), μόνοι τους (μαθητές Πειραιά 13,7%, μαθητές Ρεθύμνου 16,3%, μαθητές των χωριών 8,8%, $\chi^2=12,25$, $df=2$, $p=0,01$), και με τους φίλους τους (μαθητές Πειραιά 2,7%, μαθητές Ρεθύμνου 6,7%, μαθητές των χωριών 2,1%, $\chi^2=16,63$, $df=2$, $p=0,001$), αλλά οι μαθητές του Ρεθύμνου προηγούνται σημαντικά των άλλων σ' όλες τις κατηγορίες. Οι μαθητές του Πειραιά επιλέγουν περισσότερο συνειδητά τις εκπομπές, που θα δουν, αφού διαβάζουν το πρόγραμμα της τηλεόρασης, πριν αποφασίσουν (μαθητές Πειραιά 21,8%, μαθητές Ρεθύμνου 19,9%, μαθητές των χωριών 14,7%, $\chi^2=7,69$, $df=2$, $p=0,05$). Ακόμη οι μαθητές βλέπουν τηλεόραση, γιατί τους αρέσει και τους ψυχαγωγεί (μαθητές Πειραιά 2,3%, μαθητές Ρεθύμνου 1,8%, μαθητές των χωριών 2,3%, $\chi^2=6,40$, $df=2$, $p=0,01$), αλλά οι μαθητές του Πειραιά ενδιαφέρονται περισσότερο από τους άλλους για ορισμένες εκπομπές (μαθητές Πειραιά 29,1%, μαθητές Ρεθύμνου 25,8%, μαθητές των χωριών 23,7%, $\chi^2=6,54$, $df=2$, $p=0,05$). Οι μαθητές του Ρεθύμνου προηγούνται σημαντικά στο "βλέπω τηλεόραση, γιατί δεν ξέρω τι να κάνω" (μαθητές Πειραιά 5,1%, μαθητές Ρεθύμνου 11,5%, μαθητές των χωριών 5,1%, $\chi^2=20,63$, $df=2$, $p=0,001$), και οι μαθητές των χωριών στο "βλέπω τηλεόραση, γιατί βλέπουν και οι γονείς μου" (μαθητές Πειραιά 0,8%, μαθητές Ρεθύμνου 1,7%, μαθητές των χωριών 2,5%, $\chi^2=6,20$, $df=2$, $p=0,05$). Η μεγαλύτερη προσωπική πρωτοβουλία των μαθητών του Πειραιά φαίνεται και από το γεγονός, ότι βλέπουν στην τηλεόραση περισσότερο από τους μαθητές του Ρεθύμνου και των χωριών, ό,τι θέλουν μόνοι τους (μαθητές Πειραιά 25,4%, μαθητές Ρεθύμνου 22,5%, μαθητές των χωριών 13,2%, $\chi^2=34,97$, $df=2$, $p=0,001$) και λιγότερο ό,τι θέλουν οι γονείς τους (μαθητές Πειραιά 6,8%, μαθητές Ρεθύμνου 13%, μαθητές των χωριών 12,2%, $\chi^2=18,90$, $df=2$, $p=0,001$).

Και οι λόγοι, για τους οποίους οι γονείς απαγορεύουν στα παιδιά τους να βλέπουν τηλεόραση, διαφέρουν ανάλογα με τον τόπο διαμονής των μαθητών. Οι γονείς των μαθητών του Πειραιά απα-

γορεύουν στα παιδιά τους περισσότερο από τους γονείς των μαθητών του Ρεθύμνου και των χωριών να βλέπουν τηλεόραση, όταν έχουν διάβασμα (μαθητές Πειραιά 31,1%, μαθητές Ρεθύμνου 30,5%, μαθητές των χωριών 23,9%, $\chi^2=11,90$, $df=2$, $p=0,01$). Όταν όμως οι εκπομπές είναι ακατάλληλες για παιδιά (μαθητές Πειραιά 23,2%, μαθητές Ρεθύμνου 24%, μαθητές των χωριών 15%, $\chi^2=18,36$, $df=2$, $p=0,001$) ή όταν οι εκπομπές προβάλλονται αργά το βράδυ (μαθητές Πειραιά 18,9%, μαθητές Ρεθύμνου 21,7%, μαθητές των χωριών 14,9%, $\chi^2=7,34$, $df=2$, $p=0,05$), τότε εκείνοι που απαγορεύουν περισσότερο στα παιδιά τους να βλέπουν τηλεόραση είναι οι γονείς των μαθητών του Ρεθύμνου.

Ενδιαφέρουσες είναι και οι διαφορές των τηλεοπτικών προτιμήσεων των μαθητών σε σχέση προς τον τόπο της διαμονής τους. Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα, οι κύριες διαφορές εντοπίζονται ανάμεσα στους μαθητές του Πειραιά από τη μια πλευρά και τους μαθητές του Ρεθύμνου και των χωριών από την άλλη. Μετά τα τηλεπαιχνίδια με δώρα, που είναι πρώτα στην προτίμηση των μαθητών, ανεξάρτητα από τον τόπο της διαμονής τους (μαθητές Πειραιά 19,1%, μαθητές Ρεθύμνου 22,1%, μαθητές των χωριών 13,2%, $\chi^2=15,10$, $df=2$, $p=0,001$), οι μαθητές του Πειραιά προτιμούν τις παλιές ελληνικές ταινίες (μαθητές Πειραιά 18,1%, μαθητές Ρεθύμνου 16,2%, μαθητές των χωριών 10,9%, $\chi^2=10,28$, $df=2$, $p=0,01$), ενώ οι μαθητές του Ρεθύμνου επιλέγουν τα καουμποϊκά, τα αστυνομικά και τα πολεμικά έργα (μαθητές Πειραιά 17,2%, μαθητές Ρεθύμνου 19,1%, μαθητές των χωριών 12,8%, $\chi^2=6,12$, $df=2$, $p=0,05$), τα ταξίδια και τις εξερευνήσεις (μαθητές Πειραιά 13,5%, μαθητές Ρεθύμνου 17%, μαθητές των χωριών 8,2%, $\chi^2=17,76$, $df=2$, $p=0,001$), τις ελληνικές και ξένες σειρές (μαθητές Πειραιά 14,3%, μαθητές Ρεθύμνου 15,1%, μαθητές των χωριών 6,9%, $\chi^2=19,58$, $df=2$, $p=0,001$) και τις ειδήσεις (μαθητές Πειραιά 10,7%, μαθητές Ρεθύμνου 13,2%, μαθητές των χωριών 7,8%, $\chi^2=6,18$, $df=2$, $p=0,05$).

Τα αποτελέσματα δείχνουν και τη σειρά που παρουσιάζουν οι τηλεοπτικές προτιμήσεις των μαθητών. Τα τηλεπαιχνίδια με δώρα έρχονται πρώτα σε προτίμηση των μαθητών, ανεξάρτητα από τον τόπο της διαμονής τους, οι παλιές ελληνικές ταινίες δεύτερες στην προτίμηση των μαθητών του Πειραιά, είναι τέταρτες στην προτίμηση των μαθητών του Ρεθύμνου και τρίτες στην προτίμηση των μαθητών των χωριών. Τα καουμποϊκά, τα αστυνομικά και τα πολεμικά εμφανίζονται τρίτα στην προτίμηση των μαθητών του Πειραιά και δεύτερα στην προτίμηση των μαθητών του Ρεθύμνου

και των χωριών. Οι ελληνικές και ξένες σειρές είναι τέταρτες στην προτίμηση των μαθητών του Πειραιά, προτελευταίες στην προτίμηση των μαθητών του Ρεθύμνου και τελευταίες στην προτίμηση των μαθητών των χωριών. Τα ταξίδια και οι εξερευνήσεις είναι προτελευταίες στην προτίμηση των μαθητών του Πειραιά τρίτες στην προτίμηση των μαθητών του Ρεθύμνου και τέταρτες στην προτίμηση των μαθητών των χωριών και οι ειδήσεις – λιγότερο αγαπητές – έρχονται τελευταίες στην προτίμηση των μαθητών του Πειραιά και του Ρεθύμνου και προτελευταίες στην προτίμηση των μαθητών των χωριών.

Σημαντικές είναι και οι διαφοροποιήσεις των πιο αγαπημένων εκπομπών των μαθητών σε σχέση προς τον τόπο της διαμονής τους. Η ελληνική τηλεοπτική σειρά “Απαράδεκτοι” έρχεται πρώτη στην προτίμηση των μαθητών του Ρεθύμνου και των μαθητών του Πειραιά (μαθητές Πειραιά 15,1%, μαθητές Ρεθύμνου 15,9%, μαθητές των χωριών 3,7%, $\chi^2=54,73$, $df=2$, $p=0,001$). Οι διαφοροποιήσεις γίνονται ακόμη μεγαλύτερες στη συνέχεια, αφού οι μαθητές του Πειραιά προτιμούν τη “Λάμψη” (μαθητές Πειραιά 7,2%, μαθητές Ρεθύμνου 1,2%, μαθητές των χωριών 1,4%, $\chi^2=38,16$, $df=2$, $p=0,001$) και τη “Τζίνη και το τζίνι” (μαθητές Πειραιά 6,4%, μαθητές Ρεθύμνου 3,5%, μαθητές των χωριών 0,6%, $\chi^2=25,07$, $df=2$, $p=0,001$), οι μαθητές του Ρεθύμνου την εκπομπή “Οι κόντρες” (μαθητές Πειραιά 4,1%, μαθητές Ρεθύμνου 8,6%, μαθητές των χωριών 3,3%, $\chi^2=16,4$, $df=2$, $p=0,001$), το “Χάι Ροκ” (μαθητές Πειραιά 5%, μαθητές Ρεθύμνου 8,5%, μαθητές των χωριών 1%, $\chi^2=32,40$, $df=2$, $p=0,001$), τις εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές (μαθητές Πειραιά 4,7%, μαθητές Ρεθύμνου 8,5%, μαθητές των χωριών 5,4%, $\chi^2=7,98$, $df=2$, $p=0,05$), “Τα επτά κακά της μοίρας μου” (μαθητές Πειραιά 3,7%, μαθητές Ρεθύμνου 6,8%, μαθητές των χωριών 1,9%, $\chi^2=15,2$, $df=2$, $p=0,05$) και την εκπομπή “Μικρομεσαίοι” (μαθητές Πειραιά 3,7%, μαθητές Ρεθύμνου 6,4%, μαθητές των χωριών 1,6%, $\chi^2=15,77$, $df=2$, $p=0,001$) και οι μαθητές των χωριών το “Ραντεβού στα τυφλά” (μαθητές Πειραιά 3,1%, μαθητές Ρεθύμνου 2,7%, μαθητές των χωριών 8%, $\chi^2=26,96$, $df=2$, $p=0,001$), η “Χρυσή κάρτα” (μαθητές Πειραιά 3,1%, μαθητές Ρεθύμνου 3,1%, μαθητές των χωριών 7,2%, $\chi^2=18,54$, $df=2$, $p=0,001$), ο “Μαγκάϊβερ” (μαθητές Πειραιά 1,2%, μαθητές Ρεθύμνου 1,7%, μαθητές των χωριών 7%, $\chi^2=41,04$, $df=2$, $p=0,001$) και την εκπομπή “ο τροχός της τύχης” (μαθητές Πειραιά 3,1%, μαθητές Ρεθύμνου 1,9%, μαθητές των χωριών 5%, $\chi^2=10,52$, $df=2$, $p=0,01$). Με εξαίρεση τις εκπαιδευτικές και διδα-

κτικές εκπομπές, που αποτελούν την πέμπτη προτίμηση των μαθητών του Πειραιά και την τέταρτη προτίμηση των μαθητών του Ρεθύμνου και των χωριών, οι μεσαίες προτιμήσεις των μαθητών του Πειραιά είναι οι πρώτες των μαθητών του Ρεθύμνου και οι τελευταίες προτιμήσεις των μαθητών του Πειραιά είναι οι πρώτες των μαθητών των χωριών.

Οι τηλεοπτικές εκπομπές φαίνεται πως αξιοποιούνται καλύτερα στο σπίτι και στο σχολείο από τους μαθητές που διαμένουν στο Ρέθυμνο. Συγκεκριμένα, οι μαθητές του Ρεθύμνου συζητούν περισσότερο από τους μαθητές του Πειραιά και των χωριών ό,τι βλέπουν στην τηλεόραση με τους δικούς τους (μαθητές Πειραιά 11%, μαθητές Ρεθύμνου 14,1%, μαθητές των χωριών 7,5%, $\chi^2=9,54$, $df=2$, $p=0,01$), με άλλα παιδιά (μαθητές Πειραιά 7%, μαθητές Ρεθύμνου 10,6%, μαθητές των χωριών 5,6%, $\chi^2=8,47$, $df=2$, $p=0,05$) και με το δάσκαλό τους (μαθητές Πειραιά 1,2%, μαθητές Ρεθύμνου 8,7%, μαθητές των χωριών 3,9%, $\chi^2=35,64$, $df=2$, $p=0,001$), ενώ και όσοι μαθητές του Ρεθύμνου δε συζητούν ό,τι βλέπουν είναι λιγότεροι από εκείνους του Πειραιά και των χωριών (μαθητές Πειραιά 5,8%, μαθητές Ρεθύμνου 3,1%, μαθητές των χωριών 5,8%, $\chi^2=7,84$, $df=2$, $p=0,05$). Η συμβολή των δασκάλων του Ρεθύμνου σ' αυτό αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντική, αφού οι μαθητές δηλώνουν ότι οι δάσκαλοί τους προβάλλουν μαγνητοσκοπημένες ταινίες (μαθητές Πειραιά 3,9%, μαθητές Ρεθύμνου 13,7%, μαθητές των χωριών 2,7%, $\chi^2=64,87$, $df=2$, $p=0,001$), παρακολουθούν μαζί τους εκπομπές της εκπαιδευτικής τηλεόρασης στο σχολείο (μαθητές Πειραιά 3,9%, μαθητές Ρεθύμνου 12,3%, μαθητές των χωριών 3,9%, $\chi^2=40,64$, $df=2$, $p=0,001$) και τους υποδεικνύουν ποιες τηλεοπτικές εκπομπές αξίζει να δουν (μαθητές Πειραιά 11,7%, μαθητές Ρεθύμνου 25,7%, μαθητές των χωριών 17,5%, $\chi^2=55,90$, $df=2$, $p=0,001$). Σημαντικό είναι επίσης ότι δάσκαλοι και μαθητές δεν περιορίζονται στην παρακολούθηση των εκπομπών, αλλά τις συζητούν μετά από την παρακολούθησή τους.

Οι τηλεοπτικές επιθυμίες των μαθητών αποκλίνουν σημαντικά από τις τηλεοπτικές τους προτιμήσεις. Έτσι, οι εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές –πέμπτες στις τηλεοπτικές προτιμήσεις των μαθητών του Πειραιά και τέταρτες στις τηλεοπτικές προτιμήσεις των μαθητών του Ρεθύμνου και των χωριών– αποτελούν την πρώτη από τις τηλεοπτικές επιθυμίες των μαθητών του Πειραιά και τη δεύτερη από τις επιθυμίες των μαθητών του Ρεθύμνου και των μαθητών των χωριών (μαθητές Πειραιά 16,4%, μαθητές Ρε-

θύμνου 9,1%, μαθητές των χωριών 7,8%, $\chi^2=6,83$, $df=2$, $p=0,05$). Ακολουθούν οι πολεμικές ταινίες. Έρχονται δεύτερες στις επιθυμίες των μαθητών του Πειραιά και πρώτες στις επιθυμίες των μαθητών του Ρεθύμνου και των χωριών (μαθητές Πειραιά 13,8%, μαθητές Ρεθύμνου 16,4%, μαθητές των χωριών 9,1%, $\chi^2=13,28$, $df=2$, $p=0,01$). Λίγοι μαθητές ζητούν εκπομπές καλύτερες από τις σημερινές (μαθητές Πειραιά 11,6%, μαθητές Ρεθύμνου 6%, μαθητές των χωριών 2,2%, $\chi^2=14,62$, $df=2$, $p=0,001$).

3.7. Τα αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση προς το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα των μαθητών

Στατιστικά σημαντικές διαφορές εμφανίζουν τα αποτελέσματα της έρευνας και σε σχέση προς το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα των μαθητών. Οι μαθητές διαφοροποιούνται ως προς τις ώρες της ημέρας, κατά τις οποίες βλέπουν τηλεόραση. Σ' όλες τις ώρες της ημέρας βλέπουν τηλεόραση περισσότεροι μαθητές, που οι πατέρες τους έχουν τελειώσει το δημοτικό σχολείο ή το γυμνάσιο, ενώ ανάμεσα στους μαθητές, που οι πατέρες τους είναι απόφοιτοι λυκείου, και σ' εκείνους, που οι πατέρες τους έχουν πτυχίο ανώτερης ή ανώτατης σχολής, προηγούνται ελαφρά οι δεύτεροι (μέχρι τις 9 μ.μ.: μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 21,9%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 13,4%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 9,1%, μαθητές με πατέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 9,5%, μέχρι τις 11 μ.μ.: μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 9,5%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 9,3%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 7,1%, μαθητές με πατέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 9,5% και μετά τις 11 μ.μ.: μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 3%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 3,6%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 1,4%, μαθητές με πατέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 2,8%, $\chi^2=14,13$, $df=6$, $p=0,05$).

Οι διαφορές ως προς τους λόγους της παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών από τους μαθητές και τον τρόπο της επιλογής τους εντοπίζονται στο αν βλέπουν τηλεόραση μόνοι τους ή με άλλους. Περισσότεροι από τους μαθητές, που οι πατέρες τους έχουν τελειώσει μόνο δημοτικό σχολείο βλέπουν στην τηλεόραση ό,τι θέλουν μόνοι τους (μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 17,8%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 17%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 10,4%, μαθητές με πατέρα

πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 16,2%, $\chi^2=15,45$, $df=3$, $p=0,01$), αλλά και ό,τι θέλουν οι γονείς τους (μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 14,8%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 6%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 6,6%, μαθητές με πατέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 4,4%, $\chi^2=23,19$, $df=3$, $p=0,001$). Όσο αυξάνει το μορφωτικό επίπεδο των πατέρων των μαθητών φαίνεται πως μειώνεται το ποσοστό εκείνων που βλέπουν ό,τι θέλουν οι πατέρες τους, κάτι που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παραχώρηση μεγαλύτερης ελευθερίας στους μαθητές από τους πατέρες τους όσο ανώτερη μόρφωση έχουν.

Και οι τηλεοπτικές επιθυμίες των μαθητών διαφέρουν σημαντικά σε σχέση προς τη μόρφωση του πατέρα τους. Η σπουδαιότερη διαφορά είναι ότι οι μαθητές, που οι πατέρες τους έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο ή το γυμνάσιο, ζητούν περισσότερες πολεμικές ταινίες (μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 16,8%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 11,9%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 5,8%, μαθητές με πατέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 4,4%, $\chi^2=11,51$, $df=3$, $p=0,01$), ψυχαγωγικές και κωμικές ταινίες (μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 9,3%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 8,4%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 6,2%, μαθητές με πατέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 1,8%, $\chi^2=12,01$, $df=3$, $p=0,01$) και ελληνικές ταινίες (μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 6,2%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 4,4%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 0,9%, μαθητές με πατέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 0,9%, $\chi^2=8,21$, $df=3$, $p=0,05$), σε αντίθεση με τους μαθητές, που οι πατέρες τους έχουν πτυχίο ανώτερης ή ανώτατης σχολής, οι οποίοι θέλουν περισσότερες εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές (μαθητές με πατέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 6,6%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο γυμνασίου 7,5%, μαθητές με πατέρα απόφοιτο λυκείου 7,5%, μαθητές με πατέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 11,9%, $\chi^2=20,77$, $df=3$, $p=0,001$).

3.8. Τα αποτελέσματα της έρευνας σε σχέση προς το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας των μαθητών

Οι μαθητές διαφέρουν ως προς τις ώρες της ημέρας, κατά τις οποίες βλέπουν τηλεόραση, ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας τους. Σ' όλες τις ώρες της ημέρας βλέπουν τηλεό-

ραση περισσότεροι μαθητές, που οι μητέρες τους έχουν τελειώσει δημοτικό σχολείο, γυμνάσιο ή λύκειο, ενώ οι μαθητές, που οι μητέρες τους έχουν πτυχίο ανώτερης ή ανώτατης σχολής, υπολείπονται σημαντικά των προηγούμενων. Μόνο από τις 9 μέχρι τις 11 μ.μ. βλέπουν τηλεόραση περισσότεροι μαθητές που οι μητέρες τους είναι απόφοιτες λυκείου (μέχρι τις 9 μ.μ.: μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 20,9%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 14,3%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 11,9%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 6,5%, μέχρι τις 11 μ.μ.: μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 9,8%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 8%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 11,5%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 6,5% και μετά τις 11 μ.μ.: μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 3,1%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 3,3%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 2,3%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 1,8%, $\chi^2=13,72$, $df=6$, $p=0,05$).

Οι διαφορές ως προς τους λόγους της παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών από τους μαθητές και τον τρόπο της επιλογής τους εντοπίζονται στο αν βλέπουν τηλεόραση μόνοι τους και στους λόγους, για τους οποίους οι μητέρες τους τους απαγορεύουν να βλέπουν τηλεόραση. Περισσότεροι από τους μαθητές, που οι μητέρες τους έχουν τελειώσει μόνο δημοτικό σχολείο, βλέπουν στην τηλεόραση ό,τι θέλουν μόνοι τους (μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 17,9%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 15,3%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 17,1%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 11,3%, $\chi^2=13,63$, $df=3$, $p=0,01$). Οι μητέρες, που έχουν τελειώσει μόνο δημοτικό σχολείο και το γυμνάσιο απαγορεύουν περισσότερο στα παιδιά τους να παρακολουθούν ακατάλληλες εκπομπές στην τηλεόραση (μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 18,7%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 18,7%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 16,7%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 8,9%, $\chi^2=10,88$, $df=3$, $p=0,05$) και οι μητέρες που έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο απαγορεύουν στα παιδιά να βλέπουν τηλεόραση, όταν έχουν διάβασμα (μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 26,9%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 21,4%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 23,6%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 13,6%, $\chi^2=10,77$, $df=3$, $p=0,05$). Όσο αυξάνει, δηλαδή, το μορφωτικό επίπεδο των μητέ-

ρων των μαθητών, μειώνεται το ποσοστό εκείνων που τους απαγορεύουν οι μητέρες τους να βλέπουν τηλεόραση, όταν έχουν διάβασμα ή όταν κρίνουν ότι η εκπομπή είναι ακατάλληλη για παιδιά. Οι μητέρες με ανώτερη μόρφωση φαίνεται πως είναι περισσότερο ελαστικές κατά την απαγόρευση της παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών από τα παιδιά τους.

Από τις τηλεοπτικές προτιμήσεις των μαθητών μόνο τρεις διαφέρουν στατιστικά σημαντικά ως προς το επίπεδο μόρφωσης των μητέρων τους. Οι μαθητές, που οι μητέρες τους έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο, προτιμούν τα κινούμενα σχέδια (μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 29,3%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 20,3%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 18,4%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 10,4%, $\chi^2=14,42$, $df=3$, $p=0,01$), ενώ οι πιο αγαπημένες τους εκπομπές είναι η "Χρυσή κάρτα" (μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 7,2%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 3%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 2,2%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 1,2%, $\chi^2=13,04$, $df=3$, $p=0,01$) και ο "Τροχός της τύχης" (μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 4,4%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 3,6%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 1,6%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 0,6%, $\chi^2=8,69$, $df=3$, $p=0,05$). Οι μαθητές, που οι μητέρες τους έχουν τελειώσει το λύκειο, προτιμούν τη "Λάμψη" (μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 1,2%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 2,8%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 3,8%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 2%, $\chi^2=12,70$, $df=3$, $p=0,01$).

Η μόνη τηλεοπτική επιθυμία των μαθητών που διαφέρει σημαντικά ως προς τη μόρφωση της μητέρας τους είναι οι εκπαιδευτικές και εξερευνητικές εκπομπές. Οι εκπομπές αυτές επιθυμούνται περισσότερο από τους μαθητές, που οι μητέρες τους έχουν τελειώσει το λύκειο (μαθητές με μητέρα απόφοιτο δημοτικού σχολείου 7,5%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο γυμνασίου 10,5%, μαθητές με μητέρα απόφοιτο λυκείου 14%, μαθητές με μητέρα πτυχιούχο ανώτερης ή ανώτατης σχολής 1,8%, $\chi^2=17,10$, $df=3$, $p=0,001$).

Η εικόνα, την οποία εμφανίζουν οι διαφορές των τηλεοπτικών επιθυμιών των μαθητών σε σχέση προς τη μόρφωση της μητέρας τους, είναι άλλη από εκείνη σε σχέση προς τη μόρφωση του πατέρα τους. Εκεί, οι μαθητές με πατέρες ανώτερης ή ανώτατης

μόρφωσης ήθελαν περισσότερες εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές. Αντίθετα, εδώ, ζητούν τις ίδιες εκπομπές περισσότεροι μαθητές με μητέρες, που έχουν τελειώσει λύκειο ή γυμνάσιο, και ελάχιστοι μαθητές, που οι μητέρες τους έχουν ανώτερη ή ανώτατη μόρφωση.

4. Συνόψιση των αποτελεσμάτων της έρευνας, σχολιασμός και προτάσεις

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας ο μέσος χρόνος της καθημερινής παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών από τους μαθητές της Ε' και Στ' τάξης των δημοτικών σχολείων αυξάνει σταθερά μαζί με τον ελεύθερο χρόνο που έχουν στη διάθεσή τους, για να φτάσει στο μέγιστο όριο κατά τη διάρκεια των διακοπών. Αξιοπρόσεκτο είναι επίσης, ότι τα τρία τέταρτα από τους μαθητές είναι βραδυνοί τηλεθεατές και οι περισσότεροι από τους μισούς απογευματινοί. Αντίθετα, οι πρωινοί τηλεθεατές είναι λίγοι σχετικά, γεγονός που σχετίζεται άμεσα με τις διαφορετικές συνθήκες λειτουργίας των σχολείων στον Πειραιά, το Ρέθυμνο και τα χωριά.

Από τα δύο φύλα τα αγόρια βλέπουν τηλεόραση ακόμη και περισσότερες από 5 ώρες τα Σαββατοκύριακα, ενώ τα κορίτσια και τότε δεν ξεπερνούν τις 5 ώρες. Επίσης πολύ περισσότερα αγόρια παρακολουθούν τηλεοπτικές εκπομπές από τις 9 μέχρι τις 11 μ.μ. αλλά και μετά τις 11 μ.μ. Αυτό κατανοείται, αν λάβουμε υπόψη μας ότι οι γονείς είναι αυστηρότεροι απέναντι στα κορίτσια παρά στα αγόρια, όταν θεωρούν μια εκπομπή ακατάλληλη ή όταν είναι πολύ αργά.

Οι μαθητές του Πειραιά και του Ρεθύμνου βλέπουν τηλεόραση συχνότερα το πρωί ή αργά το βράδυ, κάτι που εξηγείται, αν συσχετιστεί με το εναλλασσόμενο ωράριο λειτουργίας των σχολείων στον Πειραιά και τους διαφορετικούς ρυθμούς της ζωής στις πόλεις και στα χωριά. Έτσι, είναι αναμενόμενο οι μαθητές του Πειραιά να βλέπουν τηλεόραση το πρωί, όταν έχουν σχολείο το απόγευμα ή το βράδυ μέχρι αργά και οι μαθητές των χωριών, οι οποίοι προσαρμόζονται στο ωράριο της οικογένειας, να πηγαίνουν νωρίς για ύπνο. Ενδιαφέρον είναι επίσης ότι σε όλες τις ώρες της ημέρας βλέπουν τηλεόραση περισσότεροι μαθητές, που

οι πατέρες και οι μητέρες τους έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό ή το γυμνάσιο.

Οι περισσότεροι μαθητές φαίνεται πως επιλέγουν συνειδητά ποιες εκπομπές θα παρακολουθήσουν στην τηλεόραση, αφού βλέπουν ό,τι τους ενδιαφέρει προσωπικά, ό,τι θέλουν μόνοι τους ή ό,τι τους αρέσει και τους ψυχαγωγεί. Παρ' όλα αυτά, ενώ οι μισοί περίπου μαθητές διαβάζουν το πρόγραμμα της τηλεόρασης, πριν αποφασίσουν τι θα δουν, οι άλλοι μισοί πρώτα ανοίγουν την τηλεόραση και μετά αναζητούν στα κανάλια τι θα δουν. Επίσης, μόνο δέκα στους εκατό μαθητές δηλώνουν ότι συζητούν με τις οικογένειές τους, για να συμφωνήσουν τι θα δουν όλοι μαζί. Τέλος, το ένα πέμπτο περίπου βλέπει τηλεόραση, γιατί δεν ξέρει τι να κάνει. Οι μαθητές του Πειραιά φαίνεται ότι επιλέγουν περισσότερο συνειδητά τις εκπομπές, που θα παρακολουθήσουν. Συχνότερα αυτοί από τους μαθητές του Ρεθύμνου και των χωριών βλέπουν ό,τι θέλουν μόνοι τους, ό,τι τους ψυχαγωγεί και διαβάζουν το πρόγραμμα της τηλεόρασης, για να διαλέξουν τι θα δουν. Αντίθετα, οι μαθητές του Ρεθύμνου βλέπουν τηλεόραση, γιατί δεν ξέρουν τι να κάνουν ή γιατί βλέπουν και οι γονείς τους. Ίσως, επειδή δεν έχουν πολλές εναλλακτικές δυνατότητες ψυχαγωγίας. Γενικά, οι μαθητές του Πειραιά χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη προσωπική πρωτοβουλία και ανεξαρτησία από τους γονείς τους.

Οι γονείς εξακολουθούν να απαγορεύουν στα παιδιά τους την παρακολούθηση τηλεοπτικών εκπομπών, όταν έχουν διάβασμα, όταν οι εκπομπές είναι ακατάλληλες, όταν είναι πολύ αργά, όταν είναι άρρωστα και μερικές φορές για να τα τιμωρήσουν. Οι απαγορεύσεις της παρακολούθησης τηλεοπτικών εκπομπών λιγοστεύουν όσο αυξάνει το μορφωτικό επίπεδο των πατέρων και των μητέρων των μαθητών. Φαίνεται πως οι περισσότεροι μορφωμένοι γονείς προσπαθούν να συζητούν με τα παιδιά τους και να τα πείθουν τι να δουν στην τηλεόραση, αντί να τους απαγορεύουν αυταρχικά την παρακολούθηση κάποιων τηλεοπτικών εκπομπών.

Από τις τηλεοπτικές εκπομπές πρώτες στις προτιμήσεις των μαθητών έρχονται: Τα τηλεπαιχνίδια με δώρα, τα κινούμενα σχέδια, οι μαριονέτες, οι κούκλες και οι ελληνικές κωμικές σειρές. Στην τελευταία θέση βρίσκονται οι διαφημίσεις. Αγόρια και κορίτσια προτιμούν να βλέπουν τηλεπαιχνίδια με δώρα, κινούμενα σχέδια, μαριονέτες, κούκλες, παλιές ελληνικές ταινίες, εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές, μολονότι τα κορίτσια παρακολουθούν συχνότερα αυτές τις εκπομπές από τα αγόρια και μάλιστα με στα-

τιστικά σημαντικές διαφορές. Τα αγόρια βλέπουν περισσότερο ταινίες και εκπομπές με συνεχή δράση και συχνές σκηνές βίας, όπως καουμποϊκές, αστυνομικές, πολεμικές ταινίες και αθλητικές εκπομπές, ενώ τα κορίτσια παρακολουθούν ελληνικές και ξένες κοινωνικές σειρές και μουσικές εκπομπές. Αν εξαιρέσει κανείς τα τηλεπαιχνίδια με δώρα, που έρχονται πρώτα στην προτίμηση όλων των μαθητών, οι μαθητές του Ρεθύμνου και των χωριών παρακολουθούν συχνότερα έργα με σκηνές βίας: Καουμποϊκά, αστυνομικά, πολεμικά και εκπομπές με έντονη δράση όπως ταξίδια και εξερευνήσεις, σε αντίθεση με τους μαθητές του Πειραιά, που βλέπουν περισσότερο ευχάριστα παλιές ελληνικές ταινίες και μετά καουμποϊκά, αστυνομικά, πολεμικά έργα, ταξίδια και εξερευνήσεις. Και οι πιο αγαπημένες εκπομπές των μαθητών φαίνεται ότι επιλέγονται με κριτήριο τις προσωπικές τους εμπειρίες και το κοινωνικό περιβάλλον του τόπου της διαμονής τους.

Η διδακτική αξιοποίηση τηλεοπτικών εκπομπών στο σχολείο από τους δασκάλους και τους μαθητές δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική. Μόνο το ένα πέμπτο των μαθητών δηλώνει ότι παρακολουθεί στο σχολείο εκπομπές της εκπαιδευτικής τηλεόρασης ή μαγνητοσκοπημένες ταινίες, που τους προβάλλει ο δάσκαλος και τις συζητούν. Έτσι, εξηγείται το γεγονός, ότι οι περισσότεροι μαθητές συζητούν ό,τι βλέπουν στην τηλεόραση με τους δικούς τους και τους φίλους τους παρά με το δάσκαλό τους. Η διδακτική αξιοποίηση τηλεοπτικών εκπομπών στο σχολείο από τους δασκάλους και τους μαθητές δε διαφέρει σημαντικά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Τα κορίτσια, όπως φαίνεται όμως, συζητούν με τους δικούς τους συχνότερα από τα αγόρια όσα βλέπουν στην τηλεόραση.

Οι μισοί περίπου μαθητές χαρακτηρίζουν ικανοποιητικές τις τηλεοπτικές εκπομπές, που έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν. Οι επιθυμίες τους περιορίζονται στην αλλαγή της ώρας προβολής ορισμένων εκπομπών, στην αύξηση των περιπετειωδών, των πολεμικών, των εκπαιδευτικών και διδακτικών και των ψυχαγωγικών και κωμικών εκπομπών, σύμφωνα με τη συχνότητα που τις αναφέρουν. Οι τηλεοπτικές επιθυμίες των αγοριών και των κοριτσιών συμβαδίζουν με τις τηλεοπτικές προτιμήσεις τους. Τα αγόρια ζητούν να εκπέμπονται από τα τηλεοπτικά κανάλια ακόμη περισσότερες πολεμικές ταινίες αλλά και εκπαιδευτικές και εξερευνητικές εκπομπές. Τόσο οι τηλεοπτικές προτιμήσεις όσο και οι τηλεοπτικές επιθυμίες των αγοριών και των κοριτσιών εξηγούνται, αν συσχετιστούν με τα διαφορετικά ενδιαφέροντα των δύο φύ-

λων, τα οποία σε τελευταία ανάλυση δεν είναι σε μεγάλο βαθμό παρά το αποτέλεσμα του διαφορετικού τρόπου αγωγής και των κοινωνικών ρόλων, που επιφυλάσσονται στα δύο φύλα.

Οι μαθητές του Πειραιά, που ζητούν εκπομπές καλύτερες από τις σημερινές, είναι διπλάσιοι από εκείνους του Ρεθύμνου και εξαπλάσιοι σχεδόν από εκείνους των χωριών. Και οι κυριότερες τηλεοπτικές επιθυμίες των μαθητών διαφέρουν, ανάλογα με τον τόπο της διαμονής τους. Οι εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές αποτελούν την πρώτη τηλεοπτική επιθυμία των μαθητών του Πειραιά και τη δεύτερη επιθυμία των μαθητών του Ρεθύμνου και των χωριών. Αντίθετα, οι μαθητές του Ρεθύμνου και των χωριών, σύμφωνοι και με τις τηλεοπτικές τους προτιμήσεις, ζητούν ακόμη περισσότερες πολεμικές ταινίες. Εντύπωση προκαλεί ακόμη το γεγονός, ότι οι μαθητές, που οι πατέρες τους έχουν τελειώσει μόνο δημοτικό ή γυμνάσιο, θέλουν περισσότερες πολεμικές ταινίες και ψυχαγωγικές εκπομπές, ενώ οι μαθητές, που οι πατέρες τους έχουν ανώτερη μόρφωση, ζητούν περισσότερες εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές. Περισσότερες εκπαιδευτικές και διδακτικές εκπομπές επιθυμούν και οι μαθητές, που οι μητέρες τους έχουν απολυτήριο γυμνασίου ή λυκείου.

Η εικόνα που στοιχειοθετούν τα αποτελέσματα της έρευνας, δείχνει ότι απουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό οι συστηματικές προσπάθειες τόσο από την οικογένεια όσο και από το σχολείο, για να μάθουν οι μαθητές να επιλέγουν σκόπιμα τις τηλεοπτικές εκπομπές, να τις παρακολουθούν προγραμματισμένα και να αντιμετωπίζουν κριτικά τα μηνύματά τους. Ιδιαίτερα το σχολείο φαίνεται ότι όχι μόνο δεν αξιοποιεί τις όποιες εκπαιδευτικές τηλεοπτικές εκπομπές υπάρχουν, αλλά και αποφεύγει να εκμεταλλευθεί —εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις— τις δυνατότητες του μαγνητοσκοπίου (VIDEO) για τον εμπλουτισμό και τη βελτίωση της διδασκαλίας, της μάθησης και της τηλεοπτικής συμπεριφοράς των μαθητών. Ίσως, είναι καιρός να αποκτήσουν τα σχολεία τηλεοράσεις και μαγνητοσκόπια και να πεισθούν οι δάσκαλοι, ότι με την κατάλληλη ένταξη τηλεοπτικών εκπομπών στη διδασκαλία τους και την κριτική ανάλυσή τους μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές τους, ώστε να γίνουν κριτικοί αποδέκτες των οπτικοακουστικών μηνυμάτων, από τα οποία βομβαρδίζονται καθημερινά.

Βιβλιογραφία

Βόλτης Α., *Τηλεόραση, Ένας κυριαρχικός παράγοντας στην ψυχική υγεία*

- του παιδιού και στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του, Έρευνα, Αθήνα, εκδ. συγγρ., 1977.
- Βουϊδάσκη Β., *Η τηλεοπτική βία και επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους*, Αθήνα, εκδ. Μ. Γρηγόρης, 1992.
- Clauss G./Ebner H., *Grundlagen der Statistik für Psychologen, Pedagogen und Soziologen*, Berlin, VEB, 1979.
- Γουίν Μ., *Τηλεόραση, Ένας ξένος στο σπίτι, Ο ρόλος της τηλεόρασης στη ζωή του παιδιού*, μετάφραση από το Αγγλικό Πολυξένη Τσαλίκη, Έκδοση δεύτερη, Αθήνα, εκδ. Ακρίτας, 1991.
- Δουλκερή Τ., *Η ελληνική τηλεόραση, Έρευνα της κοινής γνώμης των τηλεθεατών στην περιοχή της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ελευθέρων Φιλοσοφικών - Κοινωνικών Σπουδών, Κ.Ε.Π., 1980.
- Ελευθεριάδης Π./Μαντούβαλου Σ., *Σύγχρονη εκπαίδευση και τηλεόραση*, Αθήνα, εκδ. Δίπτυχο, 1985.
- Greenfield P. M., *Μέσα ενημέρωσης και παιδιά*, μτφρ. Σοφία Σταυροπούλου, Αθήνα, εκδ. Π. Κουτσουμπός Α.Ε., 1988.
- Κανάκης Ι. Ν., *Διδασκαλία και μάθηση με σύγχρονα μέσα επικοινωνίας, Από την έκφραση του προσώπου ως τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές*, Αθήνα, εκδ. Κ. Γρηγόρη, 1989.
- Κασσωτάκης Μ., *Τηλεόραση και αγωγή*, Αθήνα, εκδ. Συλλόγου γονέων μαθητών του Π.Σ.Π.Α., 1978.
- Heinrichs H., *Audio-visuelle Praxis in Wort und Bild*, München, Küsel Verlag, 1972.
- Heller K./Rosemann B. (Hg.), *Planung und Auswertung empirischer Untersuchungen, 2. durchg. u. verb. Aufl.*, Stuttgart, Klett-Cotta Verlag, 1981.
- Ναυρίδης Κλ. κ.ά. (επιμ.), *Τηλεόραση και επικοινωνία*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1988.
- Παπαναστασίου Κ., *Στατιστική εις την Εκπαίδευσιν*, Λευκωσία, ΠΙΚ, 1977.
- Παρασκευόπουλος Ι. Ν., *Στατιστική εφαρμοσμένη στις επιστήμες της συμπεριφοράς*, Τόμος Β', Επαγωγική Στατιστική, Αθήνα, 1990.
- Ρετινιώτης Στ., *SPSS/PC+ Ανάλυση δεδομένων*, Αθήνα, εκδ. Νέων Τεχνολογιών, 1992.
- Schub W. u.a., *SPSS, Handbuch der Programmversionen 4.0 und SPSS-X 3.0, Autorisierte deutsche Bearbeitung des SPSS Reference Guide*. Stuttgart, New York, G. Fischer, 1991.
- Σκρουμπή Α., "Τηλεόραση και παιδιά", στο *Διαβάζω*, 1991, τευχ. 262, σελ. 16-44.
- Τσαρδάκης Δ., *Ο άνθρωπος στα δίχτυα της Manipulation. Μια κοινωνικο-ψυχολογική μελέτη στην περιοχή της έρευνας της επικοινωνίας και της συμπεριφοράς*, Αθήνα, εκδ. Σκαρβαβίος, 1983.
- Wittenberg R./Cramer H., *Datenanalyse mit SPSS*, Stuttgart, Jena, G. Fischer, 1992.